

КІПРСЬКИЙ КОНФЛІКТ: «СИСТЕМНІ ПОХИБКИ» В ОСНОВІ ПРОЦЕСУ ВРЕГУЛЮВАННЯ

О. В. Хаєцька, М. І. Прихненко

Анотація. Стаття присвячена огляду ключових подій політичного життя острова Кіпр. Історично так склалося, що в зв'язку з релігійними, національними, мовними відмінностями, і внаслідок Кіпрського конфлікту політичними розбіжностями, відносини між греками і турками залишаються напруженими. Тому в дослідженні було розглянуто системні похибки, які було закладено в основу процесу врегулювання Кіпрської кризи.

Ключові слова: греко-турецькі відносини, кіпрський конфлікт, кіпрська криза, кіпрська суперечка.

Греко-турецький територіальний конфлікт в Республіці Кіпр вже більше сорока років є однією з складних ситуацій в регіоні Східного Середземномор'я. Проблема ускладнена тим, що збройні зіткнення греко-кіпрської і турецько-кіпрської громад в період активної фази супроводжувалися численними жертвами з обох сторін, в тому числі серед мирного населення. У «кіпрському питанні» були і залишаються залученими треті сторони, перш за все, Турецька Республіка та Грецька Республіка. Поняття державної ідентичності певною мірою завжди було центральним мотивом. Тому з моменту розробки Кіпрської проблеми було здійснено чимало дипломатичних зусиль як на національному, так і на міжнародному рівні для розширення різних форм мирного єднання. Протягом десятиліть також велись безліч переговорів, які згодом були зупинені та переглянуті. Тим не менш, все ще вкрай важливо знайти комплексне рішення Кіпрської проблеми оскільки вона є дестабілізуючим фактором системи безпеки в регіоні.

В даний час Кіпрський конфлікт перебуває в «замороженому» стані, тобто з часів 30-денної війни, не відбувалося ні одного відкритого збройного зіткнення. Проте, Кіпр розколотий на 2 нерівні частини і проблема кіпрського конфлікту стає проблемою міжнародної спільноти. Через це Кіпрське питання на міжнародній арені підіймається як вітчизняними так і закордонними науковими школами автори яких наголошують на декількох ключових ідеях: одна група дослідників пише про історію острова Кіпр акцентуючи увагу на колоніальній політиці, яка й стала осередком проблеми державної ідентичності [13; 15; 17]. Інші пояснюють такий хід подій пов'язаний зовнішньою політикою Туреччини [14; 18]. В контексті даної проблематики особливої уваги варта книга історика John L. «Blocking the Sun: The Cyprus Conflict» [3]. Остання група дослідників акцентує увагу на ролі третіх сторін в процесі врегулювання конфлікту [16; 19; 22].

Метою чинного дослідження є аналіз «системних похибок», які було закладено в основу процесу врегулювання конфлікту.

У дослідженні були використані наступні методи та підходи: системний підхід та принцип історизму, що дозволило провести ретроспективний аналіз конфлікту, а також методи індукції, дедукції та системно-функціонального аналізу для виявлення окремих особливостей розвитку конфлікту та тих «системних похибок», які було закладено в його основу.

У 1869 році трьохсотрічне правління турків на Кіпрі завершилось. Воно було замінено британською окупацією. У 1925 році Великобританія офіційно оголосила Кіпр своєю колонією. Вже в 1931 році серед грецького населення спалахують заворушення з вимогою єнозіса (об'єднання з Грецією), які завершилися смертями людей та підпалом будівлі британської адміністрації в Нікосії. В ході придушення заворушень було заарештовано 2 тис. осіб. [1]

Після Другої світової війни серед грецького населення активізується рух за об'єднання історичних грецьких територій, в тому числі Кіпру, з Грецією. У січні 1950 року відбувся на острові референдум, на якому грецьке населення голосує за Єнозіс. Британія ж відмовилася визнавати результати референдуму. Побачивши в ідеях союзу з Грецією пряму загрозу своїм стратегічним інтересам на острові, Лондон став активно залучати до

протистояння Енозису Туреччину, яка до цього не проявляла значного інтересу до острова. Проте згодом, в середині 1950-х років, Георгій Гривас, генерал грецької армії, очолив збройну партизанську боротьбу проти острівної колоніальної адміністрації, створивши Національну організацію кіпрських борців (ЕОКА). Для збереження своїх позицій на острові британці використовують турків-кіпріотів як своїх союзників у боротьбі проти визвольного руху греків-кіпріотів. Для цього вони сформували нову організацію під назвою «Допоміжні поліцейські сили», які повністю склалися з турків-кіпріотів. Цілеспрямовані дії британської адміністрації сприяли розколу кіпрської спільноти за етнічною ознакою. Турецька й грецька громади острова розгорнули між собою масштабні силові дії, які можна кваліфікувати здебільшого як терористичні акції. У 1958 році Кіпр опинився на межі громадянської війни. Послідовність радикальних дій розпочалась з того що влітку 1974 року, військова хунта «чорних полковників», що з 1967 року правили в Греції, здійснила на Кіпрі переворот. Турецька влада вбачаючи в цьому небезпеку для турків – кіпріотів, здійснила висадку військ на острові 20 липня 1974 року, греки – кіпріоти називали це варварським вторгненням іноземної держави на свій острів, метою якого було встановити конституційне врегулювання, згідно з яким турецька кіпрська меншина отримала б володіння великою і багатою частиною території. В свою чергу турки – кіпріоти вітали це як мирну операцію. Зростаючий міжобщинний конфлікт на Кіпрі обумовлений реальними умовами поділу і нерівності, які, зокрема через глибоко вкорінені страхи і невірні уявлення, все більше віддаляють виникнення або загальної кіпрської самобутності, або двох мирно співіснуючих і взаємодоповнюючих ідентичностей. Можна виділити конкретні умови поділу, які підживлюють існуючий конфлікт.

Першою умовою є чітке розмежування в управлінні. З 1967 року Кіпр мав дві владних системи. Офіційно визнана Республіка Кіпр керуюча греками – кіпріотами та кіпрсько – турецький уряд, який управляє турками – кіпріотами. В 1983 році перетворюється в Турецьку Республіку північного Кіпру. Поява двох окремих держав з окремими і не комунікаційними урядами, судовими органами, окремою поліцією і збройними силами загостило розкол між народами, знищивши весь досвід спільного управління.

Другою умовою можна вважати відсутність будь – яких соціальних, культурних та економічних зв'язків між громадами. У соціальній і культурній сферах між двома народами блокуються територіальним поділом, що перешкоджає відносинам між групами або окремими особами з протилежних боків кордону. За традицією 80 відсотків кіпріотів дуже добре знають свою грецьку мову, грецьку культуру, історію і грецьку православну релігію, це робить їх не кіпріотами, які мають грецьке походження, а греками, що проживають на Кіпрі, і як такі члени грецької нації. Аналогічним чином 18 відсотків вважають себе турками, які проживають на Кіпрі, і є членами турецької нації. В економічній сфері економічне ембарго Республіки Кіпр на її північну частину практично не забезпечує економічних зв'язків та торгівлею і спільних ініціатив. Економічні відносини обмежуються поставкою електроенергії з півдня на північ, розподілом води з півночі на південь.

Третя умова, що сприяє створенню протилежних ідентичностей і цілей, полягає в значній невідповідності в стандартах економічного розвитку між двома громадами. Після подій 1974 року і подальший розділ острова залишили обидві етнічні громади в стані повного економічного краху. Туризм скоротився в рази, а безробіття зросло внаслідок міграції. Економіка кіпріотів-греків в південних районах острова успішно відновилася і після цього досягла економічного процвітання, на противагу економіка кіпріотів-турків на півночі залишалася нерозвиненою. Таким чином, загострюється економічна нерівність між двома громадами, яка сприяє виникненню відмінностей і конфліктів.

Економічного успіху кіпріотів-греків сприяв статус Республіки Кіпр як єдиної держави, яка мала міжнародно – правове визнання на острові. Будучи невеликою економікою, вона в значній мірі виграла від торгових і інвестиційних потоків і змогла відновити свою економіку, засновану на міжнародних ринках і поділі праці. Це дозволило їй розвинути два основних компоненти – легку промисловість, спрямовану на європейську громадськість і туризм.

Детермінація конфлікту, століттями формувалася в незвичайному симбіозі двох різних з історії, традиціями, мовою спільнот греко- і турецько-кіпріотів і плекала їх взаємна недовіра й упередження, надзвичайно багатозарова, включаючи як геополітичні, так і історичні, культурно-конфесійні, інституційні, соціальні, економічні та політичні корені проблем безпеки

Це і проблема турецької меншини на Кіпрі (менше 20 %), і історичний поділ по етно-релігійному фронтірі, і проекції політичного, культурно-релігійного впливу на острів Греції і Туреччини, що відображає «геокультурну невизначеність» бурхливою і далеко не завжди однозначною історії Кіпру.

Це і геополітична «міна уповільненої дії» лондонсько-цюріхських угод від 1959 р., які гарантували усічену незалежність Кіпру від Великобританії при збереженні британських військових баз, права на використання територіальних вод і повітряного простору острова в військових цілях, розміщення тут контингенту грецьких і турецьких військ.[11]

Це і нав'язаний «договор про гарантії», що фактично надав країнам-гарантам (Великобританії, Греції та Туреччини) право втручання у внутрішні справи Республіки Кіпр і багато в чому став згодом ідеологічним прикриттям для турецького вторгнення в 1974 г. На думку багатьох дослідників, саме ці угоди, серйозно обмежили суверенітет країни, їх юридична неприродність і спровокували низку криз в острівній державі.[6]

Через свою специфічність кіпрський конфлікт важко піддається класифікації, але все ж більшість політологів схильні визначати його як етнополітичний, застосовуючи для моделювання ситуації комплекс підходів, включаючи класичну «дилему в'язня» А. Такера як скрутній ситуації вибору між двома рівноправними можливостями, в якій сторони не будуть співпрацювати, навіть якщо це в їх інтересах [9].

Кіпрська проблема сформувала особливу підсистему міжнародних відносин, в якій проглядаються, щонайменше, три рівня конфліктних взаємодій: локальний – міжобщинний конфлікт на острові; регіональний – накладаються на внутрішньокіпрські проблеми протиріччя Греції і Туреччини; зовнішній – зіткнення, в кінцевому рахунку, інтересів великих держав. Таким чином, кіпрський конфлікт є, щонайменше, триединою багатоскладовою проблемою, являючи собою, за оцінкою грецького політолога М. Міхаліса, своєрідну «квінтесенцію Середземноморського парадоксу» [10].

На нашу думку, в даному контексті, міжгромадські протиріччя мають коріння і в питанні співвідношення статусу, владних повноважень, рівням впливу і ролі в використанні унікального геостратегічного положення й геополітичних переваг острова як в діаспоральних інтересах, так і в інтересах регіональних гравців, які протекціонують – Туреччина та Греція.

Крім того, ґрунтуючись на класифікації сецесіоністських конфліктів, пропонованої В. Н. Рябцевим [24], правомірно віднести кіпрський конфлікт до категорії якісно невизначених, що призводять до його «заморожування» і виникнення квазідержавного утворення, яким є де-факто проголошена в 1983 році Турецька Республіка Північного Кіпру.

Будь-яка держава, щоб вона могла успішно існувати, тобто управлятися і захищати свої інтереси в співтоваристві інших держав, має забезпечувати певну систему взаємодії та солідарність між громадянами, а також між громадянами та правлячою бюрократією. З цієї причини держави з високим рівнем культурної гомогенності мають більш високий шанс для досягнення спільної ідентичності та належного рівня лояльності, ніж культурно гетерогенні суспільства, з чим доводиться стикатися в кіпрському питанні. Саме від вироблення й усвідомлення турко- і греко-кіпріотами своєї єдиної кіпрської ідентичності, вважає турецький політолог Їлмаз Музаффер, залежить успішне та довгострокове рішення тривалого кіпрського конфлікту [6].

Тим часом, на Кіпрі склалася ситуація, що породила дилему між зростаючими тенденціями етнонаціоналізму з одного боку, а з іншого – необхідністю розвитку «цивільних ідентичностей» як «всеосяжного усвідомлення громадянськості, яка розділяється, формується спільністю території та спільністю історичних доль» [15] саме ці обставини значною мірою обумовлюють перманентну напруженість у відносинах грецької громади з турками-кіпріотами.

Таким чином, ми можемо констатувати наявність ряду «системних похибок», які не враховуються в процесі врегулювання «кіпрської кризи», а також підсилюють протиріччя між основними сторонами конфлікту.

Аннотація. Стаття посвящена обзору ключевых событий политической жизни острова Кипр. Исторически так сложилось, что в связи с религиозными, национальными, языковыми различиями, и в результате Кипрского конфликта политическими разногласиями, отношения между греками и турками остаются напряженными. Поэтому в исследовании были рассмотрены системные ошибки, которые были заложены в основу процесса урегулирования Кипрского кризиса.

Ключевые слова: греко-турецкие отношения, кипрский конфликт, кипрский кризис, кипрский спор.

Abstract. The article is devoted to the review of key events in the political life of the island of Cyprus. Historically, due to religious, national, linguistic differences and as a result of the Cyprus conflict, political differences, relations between the Greeks and Turks remain tense.

Therefore, the study considered systemic errors in the methods of resolving the identity, non-fulfillment of the conditions set and the uncompromising policy of the Turkish government.

Key words: greek-turkish relations, cyprus conflict, cyprus crisis, cyprus dispute.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Broome B. The Cyprus Impasse: What Next? *World Policy Journal*. April, 2006. Vol. 13. No. 4. P. 111.
2. Fisher Ronald J. Cyprus: The Failure of Mediation and the Escalation of an Identity-Based Conflict to an Adversarial Impasse. *Journal of Peace Research*. 2001. Vol. 38. No. 3. P. 19.
3. John L. Blocking the Sun: The Cyprus Conflict, University of Minesota. 1997. P. 161.
4. Joseph S. J. Cyprus. *Ethnic Conflict and International Politics*. London, 1997. P. 213.
5. Memorandum Setting Out the Agreed Foundation for the Final Settlement of the Problem of Cyprus. 1959. P. 12. URL : http://www.embargoed.org/downloads/1959_London_and_Zurich_%20Agreements.pdf.
6. Michalis S. Michael. *Resolving the Cyprus Conflict*. Melbourne: Palgrave Macmillan, 2011. P. 348.
7. European Framework CEPS Working Document No. 154, September 2000. P. 65.
8. Nathalie Tocci The 'Cyprus Question': Reshaping Community Identities and Elite Interests within a Wider
9. Pope H. The Cost of Frozen Conflict for Cyprus, Greece and Turkey. *International Crisis Group Report*, 2013. P. 8. URL : <http://www.crisisgroup.org/en/regions/europe/turkey-cyprus/op-eds/Hugh-Pope-The-cost-of-frozen-conflict-for-Cyprus-Greece-and-Turkey.aspx>
10. Powers R. Prisoner's Dilemma. Harper Perennial; Reprint edition, 2002. 352 p.
11. U.N. Resolutions London-Zurich Treaties Makarios' «13 points» The Akritas Plan . August 16, 1960. URL : <http://web.deu.edu.tr/kibris/articles/app.html>, open site
12. Zenon Stavrinides THE CYPRUS CONFLICT: National Identity and Statehood 2nd edition 1999. P. 86.
13. Артамонова К. Ю. Статус Кипра в условиях Османской й Британской империй, Харьковський Національний університет імені В. Н. Каразіна, 2015. 15 с
14. Ахмедова Е. І Вплив «європеїзації» Туреччини на вирішення проблеми Кіпру// Південноукраїнський правничий часопис, № 2. Одеса, 2015.-С. 7.
15. Бредихин О. Н. Кипрский конфликт: генезис и основные этапы развития: автореферат кандидата исторических наук. Москва, 2006. С. 34.
16. Ираклидис А. Кипрская проблема. Конфликт и решение / пер. И. Сидерис. Афины, 2002. С. 415.
17. Жукова Н. М. Кипрский вопрос в глобальной системе международных отношений, кандидат исторических наук. Москва, 2011. – С. 24.
18. Колосов В. А., Мироненко Н. С. Геополитика и политическая география. Москва, 2001. С. 509.
19. Ковальський С. В. Збройні сили ООН та правове забезпечення їх присутності на Кіпрі у 1984 р. *Записки історичного факультету*. Одеса. 2009. С. 12.
20. Конституция Республики Кипр от 16 августа 1960 г. URL : http://www.concourt.am/Armenian/legal_resources/world-constitutions/constit/cyprus/Cyprusr.htm
21. Лебедева М. М. Политическое урегулирование конфликтов. Москва, 1999. С. 161.
22. Лебедева М. М. Трудный путь урегулирования конфликтов. *Вестник Московского университета*. 1996. № 2. С. 54–59.
23. Мурза К. Г., Пономарьова І. С. Аналіз кіпрського питання в контексті реалізації загальноєвропейської безпеки. *КиМУ*, Київ. 2012. С. 12.
24. Рябцев В. Н. Влияние международных факторов на исход «замороженных» сепаратистских конфликтов (на материале Балкан, Причерноморья и Южного Кавказа) // Научные ведомости Белгородского государственного университета. 2009. № 7 (62). Том 10. С. 300.
25. Софоклис Софокли. Кипрская проблема – самая застарелая и нерешенная в Европе. *Международная жизнь*. № 1. 2014. С.23. URL : <https://interaffairs.ru/jauthor/material/1182>